

CZINE MIHÁLY

Sarlósok öröksége

Fényes lobbanásokat őriz a sarlósokról az emlékezet: a gombaszögi őr-tüzeket, mikor a cserkészek liliomos zászlaja mellé a vörös sarlóval himzett őrsi zászlókat föltűzték, az Ezer diák Ady-estjét, mikor a megtámadott Ady védelmében három ország magyar ifjúságát felsorakoztatták, koszorús tet-teiket, mikor a dunai népek színeivel ékesített, vörös szalaggal összefogott koszorút vitték a népszabadság költőjének, Petőfinek a pesti, majd a pozsony-ligeti — deszkasírból akkor kibontott — szobrára. Ők indították a diákok szociográfiai munkáját, fogalmazták újra a dunai konföderációs tervet, a kelet-európai álmot, s gondolkodtak, politizáltak, népfrontos szellemben már a népfrontgondolat előtt. S annyi rokon ifjúsági mozgalom között a Sarló jutott el leggyorsabban a szocializmushoz. Rövid létezése során valami rendkívülit cselekedett: az ifjúság figyelmét a kelet-európai népsors megismerésére, a Duna-medencei történelem tanulmányozására fordította; új magyar léttudatot alakított. Az erjedés, amit indított, négy ország magyar fiatalságát segítette útkeresésében, s átsugárzott a szlovák és a cseh ifjúság mozgalmaira is. Ezért foglalkoztatta egy időben nemcsak a szlovákiai magyar diákokat és nevelőket, de a szélesebb közvéleményt, a magyar parlamentet s a csehszlovák politikusokat is.

Pedig résztvevőinek számát, szervezeteinek kiépítettségét tekintve igazán nem volt hatalmas a Sarló. Nem volt még alapszabálya sem; nem adott tagkönyvet, és nem szedett tagdíjat. Az oly nagy hatású ifjúsági mozgalom őssejtjét — a prágai Szent György Kört — négy diák alapította, s a Sarló nyilvántartott tagjainak a száma sem haladta meg talán sohasem a 150-et. Hogyan hozhatott mégis mozgásba egy egész nemzeti kisebbséget? Hogyan tudtak adni mégis több ország magyar fiataljainak ösztönzéseket? Ötven huszár lett volna akkor is a szabadság, mint 1848 nagy idejében, Ozorán?

A „rejtély” történelmi magyarázatát már ismerjük. A fiatalok, akik Trianon után, a bukott forradalmak következményeként csehszlovák állampolgárok lettek — mint másutt is a kisebbségi sorsba kerülők —, különös helyzetben érezték magukat. A szülők sorsából, a körülöttük levő élet változásából már diák fővel is felfogtak annyit, hogy az igazságot maguknak kell megkeresni a nagy változásban. Maguknak kell dönteni: akarnak-e Csehszlovákiában magyarként élni. S döntésük után maguknak kellett keresni: miként, hogyan lehet az új hazában igazán otthon lenni.

Lázás, sokirányú tájékozódásukat ez az igazságkereső, tisztánlátási vágy fűtötte. Az apák még az extra Hungariam non est vitae világában éltek, ők nyitott szemmel figyeltek a csehszlovák demokrácia adta lehetőségekre is; már középiskolásként eljártak sokan a kommunista munkáskörbe, olvasták a Korunkat s a Huszadik Század háború előtti évfolyamait, egyetemi hallgatóként pedig két, illetve három kultúra értékeivel ismerkedtek, s eme kultúrák

hordozóival barátilag is kapcsolatba kerültek. Úgy kerestek, tapogatóztak minden irányba — megírja Balogh Edgár —, „ahogyan a filodendron légyökeket ereszt, s még a puszta levegőből is magához vonja a kellő csapadékot”. S ez a nehéz sorsú, nemzetiségi voltában jogfosztott ifjúság keresése során gyorsan felismerte: jövőjét csakis a nép szolgálatában találhatja meg. Úgy érezték, a sors feladattal bírta meg őket: ha nem találják meg a nép szolgálatának az útját, s nem erősödnek meg maguk is a népben, elvesznek, s elvesz a kisebbségi magyarság is.

Az új értelmiség népre hangolódása éppoly természetes volt, mint korábban „a helóta nép és helóta költő” találkozása. Ezt a folyamatot csak gyorsították és erősítették az irodalmi példák, azok az írók, Ady, Móricz, Szabó Dezső, akik nem államban, hanem népben és nemzetben gondolkodtak.

Mindenekelőtt Ady volt a nagy tudatosító, szociális igével, s az „ember az embertelenségben” erkölcsi gondolatával, s Móricz, a valóság felmutatója. Falujáró útjaikhoz is tőle kaptak segítséget; útjuk egyik fordulata is emlékeztetett a Móricz Zsigmondéra: részben ők is a népköltészet Ariadne-fonalán jutottak el a népsors felismeréséhez. Móricz és Ady hatását közvetítette sok vonatkozásban Győry Dezső is. Ő járt közvetlenül a Sarló előtt, ő mutatta fel — mint Balogh Edgár írja — „a Romlás ellentétét: a szegénységből való felemelkedés, a néppel való azonosulás, az új, küldetett magyarság messianizmusát”. *Kisebbségi Géniuszával* ő adta voltaképpen a csehszlovákiai magyar ifjúságnak az első programot: a kisebbségi sors nemcsak nyomorúság, nemcsak gond és lemondás, de gazdagítója lehet a humánumnak is. Alkalmassá tehet egy népcsoportot, hogy emberi-erkölcsi példát adjon, hogy missziót töltsön be. Ez a humánus hangvétel jellemzi majd a Sarló programjait is; innen egyenes út vezet a szomszéd népek iránti megértő érdeklődésig, a hídszerep vállalásához, a Duna-medence népeit együttesen felemelni szándékozó konföderációs elképzelésig. Verseivel is kifejezője volt Győry Dezső az eszmélkedő fiataloknak: az „újarcú magyarok”, a „csodálatos, botorkáló, fiatal szikrák” líráját ő röptette a zenitre. Messianisztikus verseivel szinte lángosra szította az ifjúság hitét; ezért is merték merészen, bátran fölvetni a kisebbségi sors, sőt az egész magyarság kérdéseit, s árván, sorsukba kötözöttén vállalni más népek gondját is. Maga ugyan hajlott a szkepszisre, de még reménytelen pillanataiban is igyekezett benépesíteni csillagokkal az éjszakát. Nagy tettekre, „nagy magyar reneszánsz” elindítására tartotta képesnek az új magyar nemzedéket.

Az új nemzedék valóban pályára érdemesnek ígérkezett. S megtalálta, mindjárt kezdetben, a maga vezérét is, a lobogó képezetű, a közügy szolgálatára életét feltevé Balogh Edgárban. Balogh Edgár maga is az impériumváltás után felnövő nemzedékhez tartozott. A cserkészmozgalomtól indult, a teljes emberség vágyával, a szép és nemes elkötelezettjeként, azzal az elszántsággal, hogy egy népet segít felemelni, s megtartani az emberiségnek. Élete összenőtt a Sarló történetével; okkal tudhatja magát egy nemzedék, egy elv, egy mozgalom megtestesítőjének. Nélküle a Sarló talán meg sem született volna. Benne volt táborteremtő erő és elégséges kötőanyag. Történelemben gondolkodott. Ő volt az egyik megalapítója a Szent György Körnek, ő indította a regősjárásra, majd a valóság tanulmányozására, a szociográfikus vándorlásokra, az ő gondolata volt az Ezer diák Ady-estje, a Petőfi-szobor megkoszorúzása, ő álmodta legszebben meg Kelet-Európa metamorfózisát; ő vezette a Sarlót lehetőségeken és lehetetlenségeken keresztül, egészen a munkásmozgalommal való szövetségig. A jelentős történelmi személyiség biztonságával állt vállalt posztján; egy személyben volt tábornok és közkatona, a mozgalom ideológusa és szervezője; állta a jobbról-balról való támadásokat, és bírta a szegénységet is.

A sarlós-fiatalság nagy utat járt be, míg a falubarátságtól, a kisebbségi jogvédelemtől és az etikai szocializmustól a munkásmozgalomban való fel-

oldódásig jutott. De bármennyire is módosult, bővült az erjedés során, az út egyes szakaszain a Sarló programja, a sarlós lelkület meghatározó vonásai nem változtak. Bizalommal jártak az életben, mindent hittek és mindent mertek, mint azok a század eleji diákelődök, akik tizennyolc évesen színházat és lapot alapítottak, s a Galilei-kör fiataljai, akik forradalmi elszántsággal tették lábukat „a magyar rögre”. Nemzeti tragédia árnyékában indultak ugyan, de a viszonylag kedvező csehszlovák demokrácia terepén, s „ez a fiatalság — mint Jócsik Lajos írja — kezdte nem ismerni a társadalmi félelmet”. A régi szorongásokat már oldódni érezte — az új állam, ha korlátozottan is, megadta a mozgási lehetőségeket —, s az új félelmek — amelyek később megtörték a lendületet — még nem itatódtak a sejtjeikbe. Ezért is tudott, már a Szent György Kör fiatalsága is úgy szólni, mintha reájuk lett volna bízva országosan a középiskolások szellemi irányítása, s vetették fel a Sarlóban olyan szinten és illetékességgel a legfontosabb kérdéseket, a kisebbség, az ifjúság, a parasztság, Kelet-Európa, a konföderáció problémáját, mintha nem is csak egy alakuló ifjúsági mozgalom, de egy nép jövő útjának a keresésére hivatott akadémia kezdeményező feladatát is vállalták volna. S nemcsak a maguk népének ügye foglalkoztatta őket, a kisebbség kérdéseitől újra meg újra eljutottak a néptestvériség, a nemzetköziség követelményéig. A testvériségnek voltak szinté a megszállottjai, a magyar, román és szláv népek közös jövőjén munkálkodtak, az együtt élő népek demokratikus erőinek a kezüket nyújtva.

Csakugyan „magban feszült itt a jövő”; kised arányok között országvilág gondjait hordozták. Akkor úgy látszott: letörhetetlenül. „Nem lehet beneteket semmivel letörni — mondta róluk az Ady-nemzedékhez tartozó Barta Lajos —, mert moralitás vagytok.” Ezt az ifjúságot jellemezte visszatekintőn Fábry Zoltán: „Európa a hazájuk, szegény nemzet a szerelmük, szocializmus a törvényük, demokrácia a mértékük, és emberség a magyarságuk.”

Ezért is lehetett eszméiknek, mozgalmuknak olyan nagy sugárzása: a harmincas évek fordulóján a Sarló vonzásában élt a szlovákiai magyar irodalom és művészet jó része. A Sarló a maga költőjének tudhatta Györy Dezsőt, a Sarlóban nőtt fel a költő Morvay Gyula, a festő Lőrincz Gyula, az irodalomtörténész Szalatnai Rezső és Peéry Rezső, Dobossy László és Vass László, az akkor még inkább költőként jelentkező Kovács Endre, a szociológusként induló Horváth Ferenc, a közgazdász Jócsik Lajos, s a publicista Balogh Edgár. Sarlós hangoltságú volt az írók közül Sellyei József és Dömötör Teréz; a Sarlóhoz tartozott Prohászka István, a festő, s a Sarló barátai között ott volt az író Fábry Zoltán, Barta Lajos, Mihályi Ödön és Szabó Béla, s túl Csehszlovákia határán Móricz Zsigmond és Szabó Dezső és Radnóti Miklós, Balázs Béla és Károlyi Mihály és még sokan mások. A cseh és szlovák értelmiség nagy szellemei közül is többen méltányolták a Sarlót. Masaryk, a köztársaság elnöke fogadta képviselőiket, Hromádka és Radl, a nagy nevű cseh professzorok méltányolták a munkálkodásukat, s Fučík üdvözölte, a cseh elnyomottak nevében is törekvéseiket. A baloldali szlovákok közül többek között két nagy költő, Poničan és Novomesky is segítő rokonszenvvel kísérte a sarlósok útját. A visszatekintő már-már hinni véli: volt a Sarlóban lehetőség, hogy egy demokratikus értelmiségi mozgalom hosszú életű tűzhelye legyen. Sőt: egy népfrontos szervezet magja, hisz a falujáró sarlósok tüzeinél, az esti dombéleken parasztok százai is énekeltek, s a sarlósokra a külvárosok ifjúsága is barátsággal tekintett.

A Sarló a maga természetes fejlődése során a szocializmushoz érkezett. A gondolkodó fiatalok felismerték, hogy az egymásba ékelődő kelet-európai népek békéjét és szabadságát csak a szocializmus jegyében lehet megteremteni. Az 1931-es kongresszuson a sarlósok nyíltan állást foglaltak a szocializmus mellett. Úgy vélték, ha nem akar a Sarló elszigetelődni, nincs más lehetősége, mint csatlakozni a forradalmi népmozgalomhoz, hogy elképzeléseiket a kommunista párttal egyetértésben, együttműködve megvalósíthassák. Egy ideig

még önállóan, de a kommunista párttal párhuzamosan dolgozott a Sarló, majd megtörtént a „részleges” összeolvadás is.

Mi valósult meg a Sarló nagy álmaiból? A mérleg összeállításánál nagyon figyelembe kell majd venni az időt, amelyet megéltek: az uralomra jutott fasizmust, Csehszlovákia széttörését, a második világháborút, a diszkrimináció esztendeit. Legtöbbjüket negyven-, sőt némelyiküket ötvenesztendős korig rázta a történelem; képességeik kibontására, szándékaik megvalósítására méltó teret közülük csak kevesen kaptak. A testvéri szlovák mozgalmak egykori résztvevőiből hazájukban a politika, az irodalom, a tudomány első vonalába kerültek számosan, nemzeti költők, akadémikusok, miniszterek lettek; a sarlósokat szétszórta az idő, nagyobb részüket még szülőföldjétől, ifjúságának földrajzi terepétől is elűtötte a történelem; hivatott emberei közül többen iskolába, könyvtárakba, apró szerkesztőségekbe, fordítóirodába vagy éppen a szerkesztővel foglalkozó hivatalba szorultak, illetve csendesedtek. Volt, akinek a munkáját még börtönévek is meg-megszakították.

Amit tehettek, így is tették. S akik élnek közülük, máig hűek maradtak ifjúságuk eszményeihez, változatlanul a mindenütt és mindenkire kiterjesztett emberség szószólói. Éveik szállnak, visszavonhatatlanul, de még most sem csak emlékezni akarnak; örökséget szeretnének átadni. Termékenyítő, sugalló lehet mindig ez az örökség. Úgy volna jó élni, azzal a hittel, ahogy ők vitték a lángot az éjszakába, olyan kezdeményező nyugtalansággal, szembenézni a fontos kérdésekkel, ahogy ők tették. (Egykori vitáik mintha még mindig jobban beszélnének az idő kérdéseiről, mint számos, napjainkban elhangzó beszéd.) A sarlós-mozgalom elenyészett, de gondolatai beépültek a tudatba, s a sarlós lelkület él. Nemcsak azokban, akik biciklivel, szervezés nélkül, önként, szívbéli vágytól hajtva találkoztak Gombaszögön a Sarló megalakulásának 50. évfordulóján. Él mindazokban, akik emelt fővel szeretnének élni a népek közösségében. Akik a lehetetlenre is vállalkoznak, hogy a lehetséges megvalósuljon.

CSATÁRI DÁNIEL

Szelíd jövőnk érlelői

A SARLÓ MEGALAKULÁSÁNAK 50. ÉVFORDULÓJÁRA

A dinamikus, az eszmélkedés és eszmélés útját végigjáró, az önmagukat meghaladó, erjedésben levő, az egész igazsághoz eljutó, vagy az igazságot újra részekre törő s így szétporzó mozgalmakról szinte lehetetlen egyetlen esemény kapcsán a történetiség követelményei szerint megemlékezni. Az évforduló-centrikus történelem-szemlélet ugyanis óhatatlanul zavarba kerül: a szüntelen újrakezdés és állandó folytonosság elemeiből ötvöződő, a kettő arányát is folyamatosan változtató mozgalmaknak melyik fordulópontjához kötődve bontsa ki s öntse formába annak máig ható s napjainkban is érvényes üzeneteit.

Ilyesféle bizonytalanság a Sarlóról való megemlékezés — igaz, egyelőre nem túlságosan mélyreható — histográfiájában is tapasztalható. 1971 végén például megemlékeztünk a fejlődésének csúcspontjára jutó Sarló 1931 szeptemberi pozsonyi kongresszusának — az egzakt módon pályavégnek tekinthető — 40. évfordulójáról. 1978